

O'zbekistonda muzeylarni jamiyatimizda tutgan o'rni

Tashniyazov Sardor Normamatovich¹¹ "Termiz" davlat muzeyi qo'riqxonasi xodimiMAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 28.06.2025

Revised: 29.06.2025

Accepted: 30.06.2025

KALIT SO'ZLAR:

Zamonaviy jamiyatda muzeylar ijtimoiy institut sifatida turli funksiyalarni bajarmoqda: ular tarixiy va madaniy merosni saqlash, targ'ib qilish, ta'lim-tarbiya berish, madaniy diplomatiya vositasi bo'lish, turizmni rivojlantirish kabi ko'plab ijtimoiy-ma'naviy jarayonlarda faol ishtirok etmoqda. O'zbekiston Respublikasi o'z tarixiy-madaniy merosi boyligi jihatidan dunyodagi eng qadimiy sivilizatsiyalar o'chog'i hisoblanadi. Shundan kelib chiqib, mamlakatda muzeylar tarmog'ining rivojlanishi, ularning jamiyatdagi o'rni va funksional ahamiyatini chuqur ilmiy tahlil qilish zarurati tug'iladi.

KIRISH. Muzeylar - jonli tarix, o'tmishdan guvohlik beruvchi muassasalardir. Ularda xalqimizning tarixi, urf-odatlar, an'analari o'z aksini topgan moddiy va ma'naviy yodgorliklar saqlanadi. Muzeylarning madaniyatimizda tutgan o'rni benihoya katta, bu avvalo, ularning tarixiy xotira va merosning bir avloddan ikkinchi avlodga o'tishidagi roli bilan belgilanadi. Boshqa tomondan, muzeylardagi eksponatlar orqali tariximizni dunyo xalqlariga tanishtirish vazifasi ham turadi. Zero, muzeylar va muzey ishi turizm sohasi bilan aloqador bo'lib, bu o'z navbatida respublikamiz iqtisodiyotining muayyan yo'nalishlarining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Muzeylar: ijtimoiy institut sifatida

Sotsiologik nuqtai nazardan qaralganda, muzeylar — bu ma'lum ijtimoiy ehtiyojlarga javob beruvchi, inson faoliyatining ma'naviy-ma'rifiy, tarixiy, estetik shakllanishiga ta'sir ko'rsatadigan ijtimoiy institutdir. Muzeysunoslik fanida muzeylar "kognitiv makon", ya'ni bilim manbai sifatida ko'riladi¹³¹

¹³¹ To'raev M., Rajabov A. *Muzeysunoslik asoslari*. – Toshkent: San'at, 2022. – 148 b.

Muzey etikasi muzeyshunoslikning muhim belgilaridan biri hisoblanadi. Muzeylarda uzoq asrlardan buyon saqlanib kelayotgan osori atiqalarga bo'lgan munosabat, muzeylarga tashrif buyurish odobi - muzey etikasi deyiladi.

Muzey kommunikatsiyasi atamasini birinchi bo'lib kanadalik olim D.F.Kameron ilmiy muomalaga kiritgan. Muzey kommunikatsiyasida eksponat va tomoshabin o'rtasidagi ko'rinmas muloqot nazarda tutiladi. Muzeysga tashrif buyurgan tomoshabin, u yerdagi eksponat va ekspozitsiya orqali ma'lum bilimlarni o'z bilishi kerak, ya'ni tarixning jonsiz guvohlari bo'lgan bu manbalar o'z davridan tilsiz hikoya qila olishi zarur. Muzey ashyolarini eksponat sifatida joylashtirishda va ularning jamlanmasi bo'lgan ekspozitsiyalarni yaratishda muzey kommunikatsiyasi usullari tanlab olinadi.

Muzeylar va ta'lim tizimi: integratsiyalashgan yondashuv

Muzeylarning ta'limdagi o'rni zamonaviy pedagogika nazariyasida konstruktiv yondashuv bilan asoslanadi: ya'ni, o'quvchi va talaba o'z bilimini muzey eksponatlari orqali o'zlashtiradi, amaliy tajriba orqali bilim oladi. UNESCO xalqaro tashkiloti muzeylarni "uchinchi maktab" deb ataydi – bu ularning zamonaviy ta'lim tizimiga bevosita integratsiyalanganini bildiradi¹³².

Muzey ashyolarini saqlash ham muzeyshunoslikning maxsus sohasini tashkil etadi. Unga ko'ra, nur va yorug'lik, quruqlik va namlik, havo harorati ashyolar uchun turlicha belgilanishi mumkin. Masalan, yog'ochdan ishlangan ashyolar bor yerga maxsus harorat saqlanishi uchun suv qo'yiladi.

Muzey pedagogikasi - bu muzey muhiti sharoitlarida o'tmish tajribalari, tarixiy, ma'rifiy, madaniy qadriyatlarini pedagogik jarayon orqali kelajak avlodga yetkazishdan iborat.

Muzeylar va turizm: madaniy iqtisodiyot nuqtai nazaridan

O'zbekistonning tarixiy shaharlarida — Samarqand, Buxoro, Xiva va Termizda joylashgan muzeylar nafaqat madaniy markaz, balki turistik obyekt sifatida ham ahamiyatga ega. Bu holat madaniy turizm (cultural tourism) konsepsiyasi doirasida ko'rib chiqiladi, unda muzeylar iqtisodiy foyda keltiruvchi, lekin ma'naviy qadriyatlarni targ'ib qiluvchi obyektlar sifatida e'tirof etiladi¹³³.

Zamonaviy yondashuvlar: raqamli muzeylar va inklyuzivlik

¹³² Egamberdiyeva G. *Pedagogik muzeyshunoslik*. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020

¹³³ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi PQ–5046-son qarori “2021–2025 yillarda turizm sohasini rivojlantirish strategiyasi to'g'risida”

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda raqamli texnologiyalar asosida muzeylarning faoliyatini kengaytirish borasida izchil ishlar olib borilmoqda. Raqamlashtirish, virtual ekskursiyalar, interaktiv ekspozitsiyalar yoshlar orasida muzeyga bo‘lgan qiziqishni oshirmoqda. Shuningdek, inklyuziv ta‘lim doirasida nogironligi bor shaxslarga moslashtirilgan ekspozitsiyalar yaratilmoqda¹³⁴.

Muzeylarning dastlabki vatani Yunoniston hisoblanadi. Muzalar - bu sevgi, go‘zallik va she‘riyat ilohalari bo‘lib, ularning sharafiga Yunonistonda Gelikon tog‘i atrofida har besh yilda bir marta bayramlar o‘tkazilib, unda shoirlar, rassomlar, haykaltaroshlarning o‘zaro musobaqalari bo‘lib turgan. Bu musobaqalarda yig‘ilgan dastlabki kolleksiyalami jamlash va saqlash niyatida muzeylar tashkil etila boshlandi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev boshchiligidagi mamlakatda mavjud ulkan turizm salohiyatidan yanada to‘liq va samarali foydalanish, an‘anaviy madaniy-tarixiy turizm bilan birgalikda ziyorat qilish, ekologik, ma‘rifiy, etnografik, gastronomik, sport, davolash-sog‘lomlashtirish, qishloq, sanoat, ishbilarmonlik turizmi va boshqa salohiyatli turlarini jadal rivojlantirish yuzasidan keng qamrovli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Turizmning ustuvorlik kasb etayotgani ham muzeylar faoliyati va muzey ishi tizimli tashkil qilinishini taqozo etadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevralda gi PF—4947-son farmoni bilan tasdiqlangan «2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi» doirasida 2017-yil 11-dekabrda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan “2017-2027-yillarda davlat muzeylari faoliyatini takomillashtirish va moddiy-texnik bazasini mustahkamlash bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar dasturini tasdiqlash to‘g‘risida” qaror qabul qilindi

Xulosa

Umuman olganda, muzeyda ma‘rifiy sohada tashkil etiladigan va amalga oshiriladigan ishlarning mazmun-mohiyati ko‘p qirralidir. Muzeylar O‘zbekiston jamiyatida ko‘p qirrali ijtimoiy institut sifatida faoliyat yuritmoqda. Ular milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotirani mustahkamlash, yosh avlodni ma‘naviy-axloqiy tarbiyalash, turizm va iqtisodiyot rivojiga xizmat qilish bilan birga, global miqyosda O‘zbekistonning madaniy brendini shakllantirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qilmoqda. Ilmiy-nazariy jihatdan olib qaraganda, muzeylar tarix, sotsiologiya, pedagogika, iqtisodiyot, madaniyatshunoslik fanlari bilan bevosita uzviy bog‘liq bo‘lgan ko‘p funksiyali tizimdir.

¹³⁴ A. Hasanov. *Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va madaniyat integratsiyasi*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2023.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Muzeylar faoliyatini tubdan yaxshilash va takomillashtirish to'g'risidagi PF-1913-son farmoni // O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi. - 1998. - 1-son. - 31-modda.
2. Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан от 23 декабря 1994 г. № 618 "О мерах по улучшению деятельности музеев Республики"
3. То'raev M., Rajabov A. *Muзейshunoslik asoslari*. – Toshkent: San'at, 2022. – 148 b.
4. Egamberdiyeva G. *Pedagogik muзейshunoslik*. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi PQ-5046-son qarori "2021–2025 yillarda turizm sohasini rivojlantirish strategiyasi to'g'risida"
6. A. Hasanov. *Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va madaniyat integratsiyasi*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2023.

